

تبیین نقش حکمروایی خوب بر تاب آوری شهری

(مطالعه موردی: محله امیریه ناحیه ۲، منطقه ۱۱ تهران)

علیرضا استاد محمودنیا، دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد

اسلامی، تهران، ایران

یوسفعلی زیاری^{۱*}، دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

رحیم سرور، استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۷/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۵/۱۰

چکیده

هدف کلی این پژوهش، دستیابی به مدلی مفهومی جهت سنجش میزان تطبیق مولفه‌های حکمروایی خوب و تاب آوری و یافتن ارتباط میان شاخص‌ها و متغیرهای حکمروایی خوب و تاب آوری شهری و تعیین میزان تحقق‌پذیری آنها بود. روش پژوهش کمی - پیمایشی و از نوع رابطه‌ای (همبستگی) است. ابزار اصلی پژوهش پرسشنامه‌ای بود که روایی آن توسط هیئت‌رئیس متخصصان و پایایی آن توسط ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد ($\alpha > 0.7$). این پرسشنامه شامل سه بخش، ویژگی‌های عمومی پاسخگویان، سنجش وضعیت حکمروایی شهری (۲۴ گویه)، سنجش تاب آوری (۱۴ گویه) است. جامعه آماری این تحقیق خانوارهای محله امیریه منطقه ۱۱ شهرداری تهران از بخش‌های مرکزی کلان‌شهر تهران است، با توجه نسبت تعداد خانوار در محله امیریه، حجم نمونه تحقیق از طریق فرمول کوکران محاسبه شد. برای تبیین و میزان اثرگذاری هر کدام از ابعاد هشت‌گانه حکمروایی شهری در تاب آوری از مدل رگرسیونی چندگانه توأم عوامل و شاخص‌های تأثیرگذار در میزان تاب آوری استفاده شد نتایج حاصله حکایت از آن دارد که مؤلفه‌های قانون‌مندی، مشارکت، مسئولیت و پاسخگویی، شفافیت حکمروایی شهری بیشترین تأثیر را بر تاب آوری دارند و با توجه به سطح معنی‌داری این مؤلفه‌ها نتایج آن قابل تعمیم است اما مؤلفه‌های جهت‌گیری توافقی، عدالت و بینش راهبردی کارایی و اثربخشی تأثیر چندانی بر تاب آوری ندارند و با توجه به سطح معناداری آن‌ها نتایج آن قابل تعمیم نیست.

واژگان کلیدی: حکمروایی خوب، تاب آوری شهری، محله امیریه، تهران.

^{۱*} نویسنده مسئول Email: y.ziari@yahoo.com

نحوه استنادی به مقاله:

استاد محمودنیا، علی، زیاری، یوسفعلی، سرور، رحیم (۱۴۰۰). تبیین نقش حکمروایی خوب بر تاب آوری شهری (مطالعه موردی: محله امیریه ناحیه ۲، منطقه

۱۱ تهران). فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی. سال دوم، شماره ۳ (۷). صص ۱۵۷-۱۴۱. Doi:10.52547/gsma.2.3.141

۱. مقدمه

شهرها، به ویژه شهرهای بزرگ، می‌توانند به کارآفرینان و ساکنین شهر، دسترسی آسان به اطلاعات و دانش، و همچنین مکان‌هایی با اهمیت برای تعاملات اجتماعی، اوقات فراغت و سرگرمی بسیار مهم هستند را ارائه دهند. شهرها بخشی جدایی‌ناپذیر از فرایندهای مصرف انبوه (کلان) هستند که با تنش‌ها و تضادهایی همراه هستند. مطالبه به‌حق ایجاد یک شهر، تقاضا برای کنترل توسعه فضا و توزیع مجدد کالاهای شهری است. تأثیر شهروندان بر اداره شهر نه تنها اشکال مختلفی دارد بلکه به یک عامل مهم در شیوه‌های برآوردن نیازهای مختلف تبدیل می‌شود (باداچ و دینامیکا^۱، ۲۰۱۷). پویایی و تعامل بین تغییرات ناگهانی و منابع تاب‌آوری؛ مشخص می‌کنند که تاب‌آوری شهرها، صرفاً مقاومت در برابر تغییر و حفظ ساختارهای موجود نیست، بلکه تاب‌آوری در حال حاضر به‌عنوان ظرفیت یک شهر در جذب اختلالات و سازمان‌دهی مجدد، ضمن دچار تغییر شدن و حفظ همان عملکرد، ساختار، هویت و بازخوردهای قبلی، تعریف می‌شود. چنین نگرشی که دارای خصایص یک پارادایم است، با تصور توسعه پایدار ماهیت می‌یابد. این امر ناشی از تحقیق میان‌رشته‌ای و جستجو برای یک الگوی برنامه‌ریزی برای جایگزینی رشد تمدن صنعتی است. این مفهوم از لحاظ نظری و روش‌شناختی کاملاً توسعه‌نیافته است، اما در بسیاری از کشورها به‌طور گسترده پذیرفته شده است و یک مبنای نظری برای برنامه‌های توسعه و حفاظت از محیط‌زیست ملی و محلی است (سجاد و همکاران^۲، ۲۰۲۱).

مهم‌ترین ابزارها برای حاکمیت فضای شهری عبارتند از توسعه منسجم شهری، سیستم تملک اراضی، یکپارچگی و قطعه‌بندی اراضی به‌منظور محافظت از چشم‌انداز طبیعی و

فرهنگی، ایجاد فضای عمومی و سیاست‌های شهری برای کاهش سرمایه‌گذاری‌های پراکنده و نظم‌دهی ساختار درونی شهر (به عنوان مثال اکو شهر، شهر متراکم (فشرده)، رشد هوشمند)، ایجاد روابط اجتماعی اقتصادی و کنترل رشد بی‌رویه شهرها (نیج کمپ^۳، ۲۰۰۸).

در سال‌های اخیر، مطالعه درباره‌ی ضرورت و اهمیت به‌کارگیری اصول تاب‌آوری شهری و عوامل مؤثر بر آن در زمینه‌ی کاهش خطرات در شهرها و مخصوصاً کلان‌شهرهایی نظیر کلان‌شهر تهران توجه بسیاری از صاحب‌نظران را به خود جلب کرده است. پژوهش‌هایی که در مبحث تاب‌آوری شهرها انجام می‌شود نشان دهنده توجه به وجود تهدیداتی در پدیده شهرنشینی است. اما بحث درباره‌ی این موضوع بدون اینکه به مسئله‌ی چگونگی کاربردی کردن تاب‌آوری شهری و نحوه‌ی اقامت در شهر بپردازیم ناقص است. محققان به لزوم ایجاد پیوند بهتر بین تئوری تاب‌آوری شهری و عملی کردن آن برای کمک به شکاف کمتر اشاره کرده‌اند، در این میان ضرورت توجه به اصول حکم‌روایی خوب شهری در ارتقای تاب‌آوری اهمیت بیشتری برخوردار است (شمس‌الدین^۴، ۲۰۲۰). تبیین تاب‌آوری در برابر تهدیدات، در واقع شناخت نحوه تأثیرگذاری ظرفیت‌های اصول حکم‌روایی خوب شهری در افزایش تاب‌آوری و شناسایی ابعاد مختلف تاب‌آوری در شهرها است. در این میان نوع نگرش به مقوله تاب‌آوری و نحوه تحلیل آن، از یک طرف در چگونگی شناخت تاب‌آوری وضع موجود و علل آن نقش کلیدی دارد و از طرف دیگر سیاست‌ها و اقدامات تقلیل خطر، خطر و نحوه رویارویی با آن را تحت تأثیر اساسی قرار می‌دهد (دلافابین^۵، ۲۰۲۰).

³ Nijkamp⁴ Shamsuddin⁵ De La Fabián¹ Badach and Dymnicka² Sajjad et al

شهر تهران علی‌رغم دارا بودن طرح‌های جامع شهری و منطقه‌ای، امروزه با چالش‌های متعددی روبه‌روست، مشکلاتی مانند افزایش جمعیت، هجوم گسترده مهاجران به شهر، باعث تبلور مشکلات کلان‌شهر تهران به صورت مجموعه‌ای در هم تنیده از مسائل اجتماعی اقتصادی و زیست‌محیطی شده است، به‌طور مثال شکل‌گیری اسکان غیر رسمی در نقاط مختلف شهر، گسترش محلات فقیرنشین، گرانی مسکن، مشکلات زیست‌محیطی و آلودگی هوا، مشکلات ناشی از نبود ساماندهی بافت فرسوده و ناپایداری منابع درآمدی شهرداری‌ها، همگی معلول مسائل مدیریتی از جمله حکمروایی شهری هستند (تافکاری و وارسی^۱، ۲۰۱۹).

در این میان، محله امیریه در منطقه ۱۱ شهرداری تهران از نامطلوب‌ترین وضعیت کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی برخوردار است. بافت شهری این محله با از دست دادن حیات شهری خود، به سمت رکود و فرسودگی گرایش پیدا کرده است. بنابراین، به تدریج این محله کارکرد و حیات اجتماعی اقتصادی خود را ازدست داده است. بر اساس مطالعات بافت فرسوده پهنه‌های مسکونی و با توجه به شرایط این محله و قرارگیری در معرض خطرات مختلف طبیعی و غیرطبیعی در کنار اهمیت و موقعیت این محله به دلیل مرکزیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی تاب‌آور شدن این محله در برابر تغییرات ناگهانی و حوادث ضرورت دارد. با توجه به مطالب ارائه شده در طرح مسئله سؤال‌های اصلی پژوهش بدین‌گونه مطرح می‌شوند که بین مؤلفه‌های حکمروایی خوب شهری و تاب‌آوری منطقه مورد مطالعه رابطه معنی‌داری وجود دارد؟ و در صورت معنادار بودن رابطه، مؤلفه‌های حکمروایی خوب شهری چه تأثیری بر روی تاب‌آوری این منطقه دارند؟

کلمه متداول "حکمروایی" در حال حاضر به روند جدیدی از حاکمیت؛ یا یک شرایط تغییر یافته یا یک قانون دستور داده شده؛ یا روش جدیدی که جامعه بر اساس آن اداره می‌شود، اشاره می‌کند. مفهوم "حاکمیت خوب شهری" هم در مباحث دانشگاهی و هم در شیوه‌های برنامه‌ریزی و سیاست‌های تبلیغ شده توسط دولت‌های محلی و سازمان‌های بین‌المللی در بسیاری از کشورها بسیار توسعه یافته است. با این حال، این مفهوم به دلیل تحولات سریع اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی معاصر نیازمند به روز رسانی مداوم است. تنها یک مدل جدید از حاکمیت شهری وجود ندارد و مفهوم‌سازی‌های جدید آن مبتنی بر رویکردهای مختلف و جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی یا سیاسی است (باداج و دینامیکا، ۲۰۱۷). "حاکمیت خوب شهری" با ارزیابی پیوسته این استانداردها "در رابطه با چارچوب پایداری از مراجع" مشروط شده است. کیفیت فرایند حاکمیت را می‌توان با مجموعه‌ای از شاخص‌های مورد توافق، توصیف و ارزیابی کرد. به گفته برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد، این شاخص‌ها عبارتند از تفویض اختیارات، پایداری (پایایی)، برابری، بهره‌وری، شفافیت، پاسخگویی، تعامل مدنی، شهروندی و امنیت. با توجه به مؤلفه‌های ارائه شده به نظر می‌رسد، برنامه توسعه سازمان ملل مجموعه‌ای از اصول حکمرانی خوب شهری را ارائه می‌دهد که نسبت به سایر گروه‌ها از جامعیت بیشتری برخوردار است (صندوق بین‌المللی سازمان ملل^۲، ۱۹۹۷). برخی از این تعاریف در جدول (۱) آمده است.

مفهوم تاب‌آوری تصورات مردمی را به خود جلب کرده و در شهرها و مناطق شهری بیشتری اعمال می‌شود. علاقه‌ها اخیراً به صورت قابل توجهی به سمت نگرانی درباره‌ی تغییرات آب و هوایی شیوع بیماری، بلایای

² UNDP

¹Tafkari and Warsi

محیطی، تروریسم و سایر خطرات (نیشنز^۱، ۲۰۱۵ و تال^۲، ۲۰۱۹)، همان‌طور که تغییرات آب و هوایی باعث مشکلات بزرگ‌تر و طولانی‌تری می‌شود فاجعه‌های تهدیدآمیز مکرر و مشکلات مربوط به آب و هوا بیشتر می‌شود انتظار می‌رود که بحث و علاقه به تاب‌آوری شهری نیز توسعه یابد (جبارین^۳، ۲۰۱۳).

به همین ترتیب، انتشار ویروس کرونا که اخیراً باعث ایجاد اپیدمی همه‌گیر شده است، شکنندگی سیستم‌های شهری را در برابر بیماری و نیاز به آماده‌سازی و پاسخ بهتر برجسته می‌کند. بعلاوه، روند جهانی شهرنشینی، که در آن تعداد فزاینده‌ای از جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی می‌کنند، افراد بیشتری را در معرض خطر قرار می‌دهد (شمس‌الدین، ۲۰۲۰).

مفهوم شهرسازی تاب‌آوری با در نظر گرفتن شهرها به‌عنوان سیستم‌های پیچیده، با اجزای به‌هم‌پیوسته تعریف می‌شود. ساختار معماری، جمعیت، تجمع و سیستم‌های زیرساختی اگرچه اجزای تشکیل‌دهنده شهرها هستند، اما آسیب‌پذیری شهرها را در برابر حوادث طبیعی یا انسان‌ساز افزایش می‌دهند (سجاد و همکاران، ۲۰۲۱). در این راستا، تقلیل میزان آسیب‌پذیری و بالا بردن سطح انعطاف‌پذیری محیط تاب‌آوری شهرها در برابر تنش‌های ناشی از بروز سوانح و نیز به حداقل رساندن زمان باز‌توانی، همچنین ارتقا و بهبود بخشی سطح زندگی افراد و به‌طور کلی، تاب‌آوری-سازی شهرها در برابر سانحه ازجمله مهم‌ترین عواملی است که می‌بایست در شهرسازی مورد توجه قرار گیرد.

افزون بر این، تاب‌آوری شهرها در برابر بحران‌های وارده دارای دو کیفیت اصلی معرفی شده است. اول، کیفیت ذاتی که شامل عملکردها در شرایط عادی و زمان غیر از

بحران می‌شود؛ و دوم، تطبیق‌پذیری در زمان بحران و انعطاف‌پذیری در هنگام پاسخ‌گویی به سانحه که می‌تواند بر سیستم‌های کالبد شهرها مانند زیرساخت‌ها و سیستم‌های اجتماعی و یا اقتصادی مانند مؤسسات و سازمان‌ها مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین به‌کارگیری این دو کیفیت اصلی در شهرسازی می‌تواند از عوامل افزایش تاب‌آوری آن‌ها در برابر سوانح گردد (سجاد و همکاران، ۲۰۲۱). باید توجه داشت، ساخت بافت شهری که از شبکه‌های پایدار نظم تاب‌آوری و اجتماعی به وجود آمده است و همچنین، مقاوم‌سازی جامعه در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و تاب‌آوری در برابر سوانح در تقلیل آسیب‌پذیری‌ها و افزایش تاب‌آوری شهرها مؤثرند. افزایش انطباق‌پذیری شهرها در برابر سوانح، انعطاف‌پذیری سه مؤلفه اصلی شهر شامل، فرم تاب‌آوری (اجزای تاب‌آوری شهر) عملکرد شهر و جریان‌ها (حرکت انسان، اطلاعات، حمل‌ونقل و خدمات) وزیر ساخت‌ها، نقش بسزایی در افزایش تاب‌آوری شهرها ایفا می‌کند (ترین و همکاران^۴، ۲۰۲۰).

کاهش آسیب‌پذیری مناظر عینی و ذهنی در شهرها نیز عامل مؤثری در افزایش تاب‌آوری شهرها در برابر سوانح هست. منظر عینی ایجادشده از طریق خوانایی عناصر لینچی در بافت شهری، باعث مشخص شدن ورودی‌ها، نشانه‌های رؤیت‌پذیر در درون بافت و در نتیجه افزایش قدرت جهت‌یابی و خوانایی می‌گردد. این امر در شرایط بروز سانحه، به هنگام فرار و رسیدن به نقاط امن برای اسکان اضطراری، یافتن مسیرهای امن و همچنین سرعت بخشی به مرحله امدادسانی نقش تعیین‌کننده‌ای داشته و می‌تواند در افزایش تاب‌آوری شهر مؤثر باشد. علاوه بر این در زمان بروز سانحه انتخاب بهترین مسیر برای دستیابی به نقاط امن، از طریق افزایش نشانه‌ها و نفوذپذیری بالا در طی زمان در

¹ Nations

² Tall

³ Jabareen

⁴ Therrien, et al

منظر ذهنی شهروندان نقش بسته و باعث افزایش تاب آوری مرجع ذهنی افراد می گردد (شمس‌الدین، ۲۰۲۰).

جدول ۱. تعاریف مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری

مؤلفه	شرح	منبع
مشارکت شهروندان	منظور از مشارکت، قدرت تأثیر بر تصمیم‌گیری‌ها و سهم شدن شهروندان در قدرت است. مشارکت فقط به حمایت مردم از تصمیم‌گیران و تأیید سیاست‌های آنان محدود نمی‌شود، بلکه فرایندی است که در آن شهروندان و مسئولان در تصمیم‌گیری‌های شهری سهم می‌شوند، نظارت اهالی محله بر تصمیم‌گیری‌های مربوط به محله، ایجاد بستری برای فعالیت مردم، واگذاری اداره محله به خود محله، تفویض اختیار به مردم، تسهیل مداخله شهروندان در روند توسعه محله	یوان-هابیت ^۱ (۲۰۰۲)
قانونمندی	قانونمندی و حاکمیت قانون، جوهره و روح و در حکم سیمان و عامل پیونددهنده مدیریت و حکمروایی شهری است و بدون آن، حکمروای شهری کالبدی بی‌روح، بدون توان پاسخگویی و کارآمدی خواهد بود، پابندی مدیریت محله به حقوق اهالی محله، آگاهی و اطلاع مدیریت محله از حقوق شهروندی محله، پابندی مدیریت محله به عرف و آداب و رسوم محله، التزام مدیریت محله به برابری در برابر قانون، آگاهی مدیریت محله از حقوق مکان زندگی، مقاومت مدیریت محله در برابر رفتارهای خلاف قانون اهالی محله	استورات ^۲ (۲۰۰۶)، بوکارت و ون دی وال ^۳ (۲۰۰۳)
شفافیت	شفافیت که در نقطه مقابل پنهان‌کاری در تصمیم‌گیری قرار می‌گیرد، به معنی گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن‌ها، شفافیت در ارائه عملکرد، صداقت در دادن اطلاعات، نظرخواهی از مردم نسبت به طرح‌ها، مصمم بودن به اجرای تصمیمات گرفته‌شده، اظهار نظر اهالی محله نسبت به عملکرد مدیریت محله	شن و همکاران ^۴ (۲۰۱۱)
جهت‌گیری توافقی	از آنجاکه شهر عرصه وجود گروه‌ها و منافع مختلف و گاه در حال ستیز با یکدیگر است، منظور از جهت‌گیری توافقی، تعبیه سازوکارهایی برای تعدیل و ایجاد توافق میان آن‌هاست که از راه برقراری ارتباط و تلاش مشترک بین سازمان‌های دولتی، شهروندان، بخش خصوصی و نهادهای جامعه مدنی و سازمان‌های غیردولتی میسر می‌شود	پایم دی اولیورا و همکاران ^۵ (۲۰۱۳)
مسئولیت و پاسخگویی	تلاش مدیران محله برای تشویق مردم به پذیرش مسئولیت، شایستگی مدیران محله در پذیرش مسئولیت، احساس مسئولیت مدیران محله، اعتراف مدیران محله به اشتباهات خود، پیگیری تحقق طرح‌های در دست اجرا، تمرکززدایی، مسئولیت‌پذیری مردم و پاسخگویی مدیریت محله به وظایف خود، برگزاری جلسات عمومی برای تشریح اقدامات، رضایتمندی از پاسخگویی مدیریت محله، ایجاد سازوکاری برای انتقال نیازها و خواسته‌های اهالی محله به مسئولان رده‌بالا، پاسخ قانع‌کننده مدیران محله به مردم، روراست بودن مدیران محله در ارائه برنامه‌ها، تشکیل جلسات عمومی برای در جریان قرار دادن اهالی محله	اسپیر ^۶ (۲۰۱۲)
عدالت و انصاف	منظور از عدالت، ایجاد فرصت‌های مناسب و برابر برای همه شهروندان به منظور ارتقای وضعیت رفاهی خود، تلاش برای تخصیص و توزیع عادلانه منابع و مشارکت اقلیت است که در فرایند اعلام نظر و تصمیم‌گیری نقشی ندارند، انجام طرح‌های محله در زمان تعیین شده، توجه به منافع جمعی، فراهم شدن حقوق شهروندی، عضویت زنان در مدیریت محله، استفاده معقولانه از منابع و امکانات، عدالت جنسیتی	مرونو و پیرز ^۷ (۲۰۱۲)
اثربخشی و کارایی	دائمی و مستمر بودن فعالیت‌های مدیریت محله، رضایتمندی اهالی محله از اقدامات مدیریت محله، پوشش خدمات در سطح محله، به‌عبارت‌دیگر، اثربخشی و کارایی، یعنی به هنگام استفاده از منابع، فرآیندها و نهادهایی مناسب شکل بگیرد و نتایجی به دست آید که قادر به پاسخگویی و تأمین نیازهای محله باشد.	مک کال و دان ^۸ (۲۰۱۲)
بینش راهبردی	به معنی فراتر رفتن از روزمرگی‌ها در برخورد با مسائل محله و متقابلاً مستلزم بهره‌مندی از بینشی عمیق، ژرف، آینده‌نگر، گسترده و درازمدت در زمینه توسعه شهری است	بایکس ل و همکاران ^۹ (۲۰۲۰)

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

¹ UN-HABITAT

² Stewart

³ Bouckaert & Van de Walle

⁴ Shen

⁵ Puppim de Oliveira et al

⁶ Speer

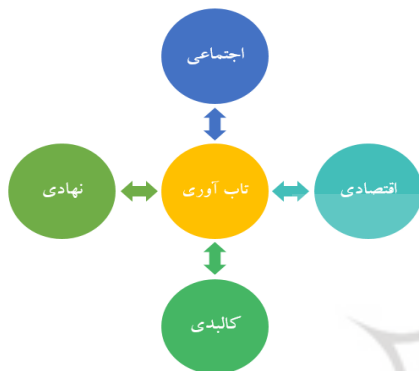
⁷ Moreno-Pires and Fidélis

⁸ Mccall and Dunn

⁹ Bixler et al

تاب‌آوری هست که در خانوارهای محلات منطقه ۱۱ کلان‌شهر تهران مدنظر است. در همین ارتباط در این تحقیق براساس مبانی نظری و تجربی تاب‌آوری در برابر سوانح طبیعی در ارتباط با انتخاب شاخص‌های مناسب جهت سنجش تاب‌آوری در مقیاس اجتماعات محلی (خانوارهای محلات) منطقه ۱۱ کلان‌شهر تهران، از ابعاد چهارگانه (اجتماعی، اقتصادی، نهادی و کالبدی- محیطی) استفاده شده است (شکل ۱).

شکل ۱. ابعاد تاب‌آوری شهری، منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

همان‌گونه که اشاره شد، مفاهیم کیفیات شهرسازی، مناظر عینی و ذهنی شهروندان، در کنار ارتباط مؤلفه‌های هر کدام با تاب‌آوری در شهر سانحه دیده، می‌تواند حرکت و دسترسی را در کنار کاربری زمین به‌عنوان مؤلفه‌های فعالیت، خوانایی محیط، حس مکان و هویت شهری و زیر مؤلفه‌های معنا، فرم تاب‌آوری شهر، فضاهای باز چند عملکردی، ایمنی محیط فیزیکی و ایمنی مناظر شهری در شهرسازی تاب‌آوری مدنظر قرار دهد. منظور از تاب‌آوری در این مطالعه شامل فرآیندهایی است که تاب‌آوری افراد، گروه‌ها و جوامع را تقویت می‌کند. این فرآیندها دربرگیرنده ابعاد اجتماعی، اقتصادی، نهادی و تاب‌آوری- محیطی و مؤلفه‌هایی از قبیل آموزش، آگاهی، مهارت، ایجاد شبکه‌ها و پیوندها، مشارکت، درک محلی از خطر، تأمین منابع در جهت مقابله با سوانح طبیعی، شناسایی بسترها و تعاملات نهادی و آگاهی از مقاومت‌سازی و مسائل

جدول ۲. تعاریف مؤلفه‌های تاب‌آوری شهری

مؤلفه	شرح	منبع
اجتماعی	اولین مؤلفه تاب‌آوری، بعد اجتماعی است، که از تفاوت ظرفیت اجتماعی، در بین جوامع به دست می‌آید. به‌عبارت‌دیگر ظرفیت گروه‌های اجتماعی و جوامع در بازیابی یافتن از پاسخ مثبت دادن به سوانح. تاب‌آوری اجتماعی ظرفیت جامعه برای انطباق با تغییرات یا دگرگونی‌ها و حفظ رفتار سازگارانه	سجاد و همکاران (۲۰۲۱)
اقتصادی	در اقتصاد، تاب‌آوری به‌عنوان واکنش و سازگاری ذاتی افراد و جوامع در برابر مخاطرات به‌طوری‌که آن‌ها را قادر به کاهش خسارات زیان‌های بالقوه ناشی از مخاطرات سازد تعریف می‌شود، تاب‌آوری در این بعد قابلیت حیات اقتصادی جوامع مثل شدت و میزان خسارت، ظرفیت یا توانایی جبران خسارت، توانایی برگشت به شرایط شغلی و درآمدی مناسب، سرمایه، مسکن، درآمدهای قابل‌تبدیل به سرمایه و اشتغال را نشان می‌دهد.	ترین و همکاران (۲۰۲۰)
نهادی	متغیرهای این بعد شامل بستر و زیرساخت نهادها، روابط نهادی و عملکرد نهادها است که مستلزم ارزیابی ویژگی‌های فیزیکی سازمان‌ها نظیر تعداد نهادهای محلی، دسترسی به اطلاعات، نیروها و افراد آموزش‌دیده و داوطلب، پایداری به دستورالعمل‌های مدیریت بحران، بهنگام بودن قوانین و مقررات و قوانین و مقررات بازدارنده و تشویقی به‌ویژه در امر ساخت‌وساز مساکن، تعامل نهادهای محلی با مردم و با نهادهای دولتی، رضایت از عملکرد نهادها، مسئولیت‌پذیری نهادها و غیره می‌شود. همچنین شامل عناصری می‌شود که نحوه مدیریت یا پاسخگویی به سوانح نظیر ساختار سازمانی، ظرفیت، رهبری، آموزش و تجربه؛ توسط سازمان‌ها را بررسی می‌کند	بایکسلر و همکاران (۲۰۲۰)
فضایی- محیطی (زیرساختی)	بعد تاب‌آوری فضای- محیطی شامل ارزیابی واکنش جامعه و ظرفیت بازیابی بعد از سانحه نظیر پناهگاه، واحدهای مسکونی خالی یا اجاره‌ای، و تسهیلات سلامتی می‌شود. همچنین این شاخص‌ها ارزیابی کلی از مقدار اموال خصوصی که ممکن است در برابر خسارت دائمی و زیان‌های اقتصادی احتمالی، به شکل ویژه‌ای آسیب‌پذیر باشند در اختیار قرار می‌دهد.	سجاد و همکاران (۲۰۲۱)

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

چون نقطه قوت و ضعف شاخص‌ها بر مبنای کیفیت متغیرهای انتخاب‌شده تعیین می‌شود. معیار مطمئن شدن از

از این‌رو، مرحله مهم در ایجاد شاخص‌ها، شناسایی متغیرهایی است که متناسب، قوی و بیانگر آن عامل باشند،

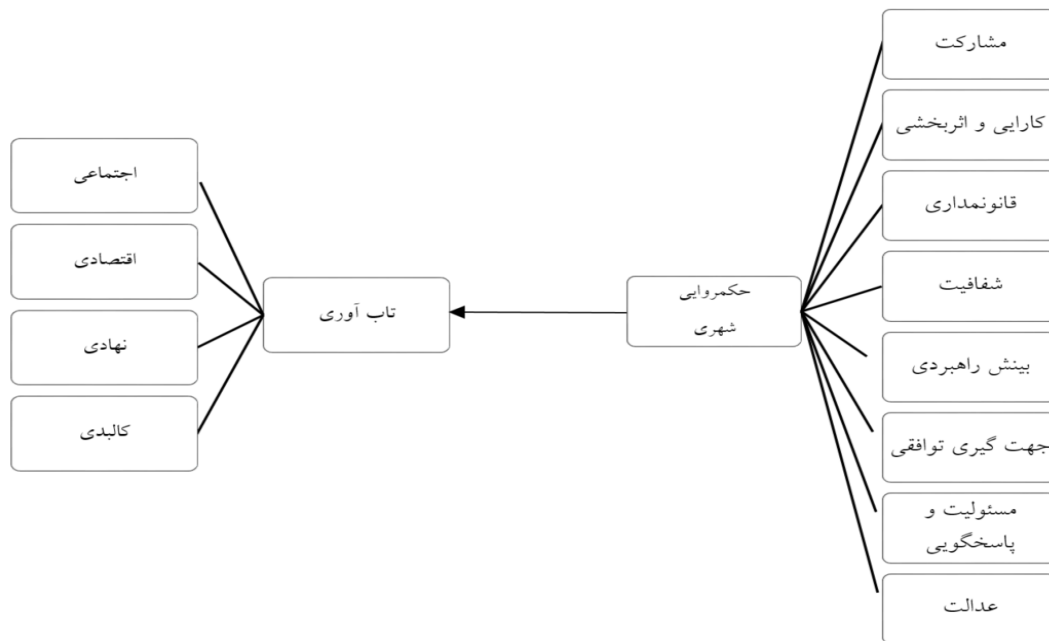
است. بررسی منابع خارجی و داخلی در زمینه نقش حکمروایی خوب بر تاب‌آوری شهری نشان می‌دهد که حکمروایی خوب شهری یکی از ملزومات توسعه پایدار در شهرهاست و اهمیت تاب‌آور نمودن مناطق شهری جهت جلوگیری از وقوع بحران‌های پس از حوادث و چالش‌ها ضرورت دارد، لذا مدل مفهومی پژوهش به شکل (۲) تدوین گردید.

کیفیت متغیرها در ادبیات مرتبط با این شاخص‌ها، تنوع وسیعی دارد که بر مبنای این یافته‌ها، باید شاخص و ویژگی‌های یک اجتماع محلی تاب‌آور در قالب ابعاد تاب‌آوری مشخص شود، که در اینجا برای اهداف تطبیقی و تحلیل بیشتر و مفصل‌تر تعریف خواهند شد (جدول ۲). همچنین، به‌منظور مطالعه علمی و دقیق‌تر موضوع مورد مطالعه، پیشینه تحقیق در جدول (۳) به‌طور خلاصه ارائه شده

جدول ۳. پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه نقش حکمروایی خوب بر تاب‌آوری شهری

نتیجه	عنوان	مؤلف (سال)
در این مطالعه ابتدا یک مجموعه شاخص برای ارزیابی تاب‌آوری در محیط‌های شهری با تراکم بالا ارائه و سپس این مجموعه شاخص برای شناسایی الگوهای متفاوت مقابله در برابر بلایای طبیعی به کار گرفته شده است، برخلاف چارچوب‌های تاب‌آوری معمول، چارچوب توسعه یافته نیز عوامل فضایی-محیطی را در محیط ساخته شده را نیز در نظر می‌گیرد.	ارائه یک چارچوب تاب‌آوری در برابر بلایای طبیعی در شهرهای دارای تراکم بالا	سجاد و همکاران (۲۰۲۱)
این مطالعه بر مفهوم تاب‌آوری شهری در مباحث تئوری و عمل تأکید دارد، علاوه بر این، ایده مقاومت در برابر استقرار تاب‌آوری را به‌عنوان یک چالش جدید تاب‌آوری شهری معرفی می‌کند. مقاومت به شرایطی اطلاق می‌شود که در آن سیستم‌های حاکمیتی ذاتاً موانعی را برای تغییر، انعطاف‌پذیری و سازگاری از طریق اجرا ایجاد می‌کنند.	مقاومت در برابر تاب‌آوری: چالش‌ها و پیامدهای اجرای تاب‌آوری شهری	شمس‌الدین (۲۰۲۰)
این مطالعه مروری، شواهد و یافته‌های مطالعات تجربی به‌دست آمده از تلاش‌های در راستای اجرای تاب‌آوری شهری که در سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۷ منتشر شده‌اند را فراهم کرده و به اشتراک می‌گذارد. به‌صورت دقیق‌تر، هدف آن شناسایی استراتژی‌های تواناسازی، عامل‌های بازدارنده، و مبادله‌ی اجرای تاب‌آوری شهری است. یافته‌ها در قالب دیماسیون‌های چهارچوب تاب‌آوری شهری: سلامتی و تندرستی، اقتصاد و جامعه، زیربنا و محیط‌زیست، و رهبری و استراتژی (که ما به‌عنوان یک موضوع مقطعی ارائه می‌کنیم) ارائه می‌شود.	امکان استفاده از استراتژی‌ها و عوامل بازدارنده برای تاب‌آوری شهری	ترین و همکاران (۲۰۲۰)
این مطالعه نشان می‌دهد برنامه‌ریزی و اجرای استراتژی‌های تاب‌آوری عمومی در مرزهای کلان‌شهرها به زیرساخت‌های اجتماعی در دسترس برای حاکمیت بستگی دارد. به‌طور مشابه، حاکمیت مشارکتی و شبکه‌ای به‌طور فزاینده‌ای برای پایداری سیستم‌های اجتماعی - زیست‌محیطی - فنی شهری ضروری تلقی می‌شود. با این حال، شواهد تجربی صریحاً شبکه‌های کلان‌شهرها را به برنامه‌ریزی و اجرای تاب‌آوری مرتبط می‌کنند.	تغییر شکل حاکمیت شهری برای اجرای تاب‌آوری	باکسی لرو و همکاران (۲۰۲۰)
یافته‌ها نشان می‌دهند که از بین متغیرهای حکمروایی مطلوب شهری به‌جز دو متغیر حاکمیت قانون و عدالت و انصاف، بقیه‌ی متغیرها با متغیر وابسته رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین نتایج رگرسیون چند متغیره روشن ساخت که متغیر مسئولیت‌پذیری بیشتر از سایر متغیرها قدرت تبیین متغیر تاب‌آوری را داشته و بعد از آن به ترتیب متغیرهای شفافیت، مشارکت‌پذیری، پاسخ‌گویی، اجماع‌سازی و کارآیی و اثربخشی قرار دارند. این شش متغیر توانایی تبیین ۰/۸۹ درصد از تغییرات تاب‌آوری سکونتگاه‌های غیررسمی را دارند. در نهایت پیشنهادها کاربردی در زمینه‌ی نقش هریک از ابعاد حکم‌روایی در افزایش تاب‌آوری ارائه شده است.	بررسی نقش حکمروایی مطلوب شهری در افزایش تاب‌آوری سکونتگاه‌های غیررسمی شهر تبریز	لطفی و همکاران (۱۳۹۷)
یافته‌ها نشان می‌دهند در شهر اهواز شاخص‌های مشارکت، عدالت محوری، توافق و اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، قانونمندی، شفافیت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی که انعکاس‌دهنده حکمروایی خوب شهری می‌باشند بر ابعاد تاب‌آوری شهری تأثیر بالایی دارند.	نقش حکمروایی خوب شهری بر تاب‌آوری شهری در اهواز	ملکی و همکاران (۱۳۹۷)

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

شکل ۲. مدل مفهومی پژوهش، منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

۲. روش تحقیق

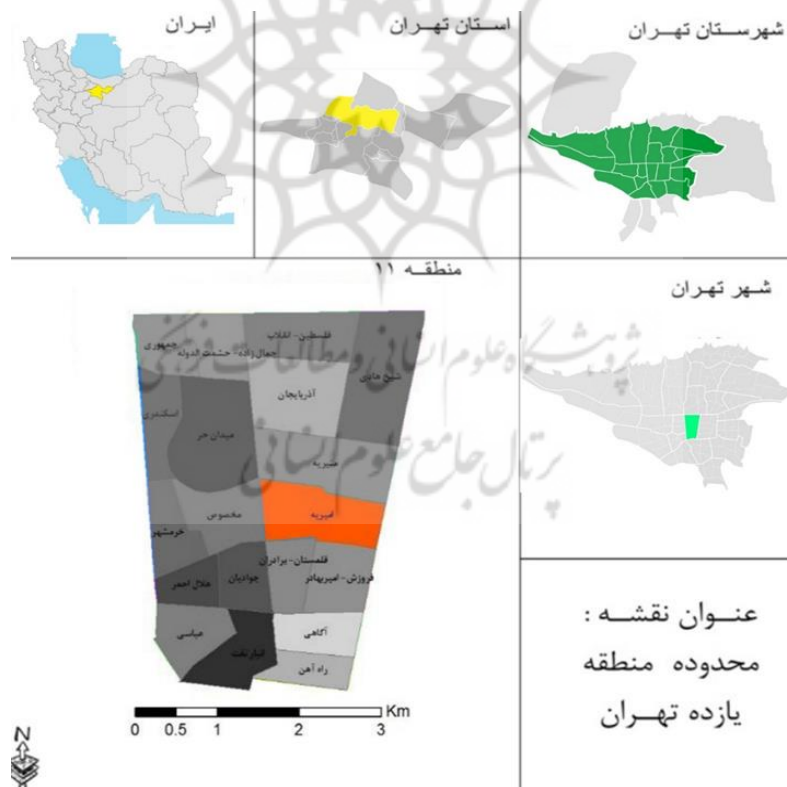
مطالعات انجام شد طرح بررسی مسائل توسعه شهری منطقه ۱۱ شهرداری تهران از بخش‌های مرکزی کلان‌شهر تهران، و همچنین سازمان‌ها و نهادهای مرتبط نظیر شهرداری، مرکز آمار، و در نهایت با استفاده از پرسشنامه، مشاهده میدانی در محله امیریه ناحیه ۲ منطقه ۱۱ تهران استخراج و گردآوری شد. در ادامه داده‌های موردنیاز بر اساس شاخص‌ها و وزنه‌های مرتبط با Excel، SPSS و GIS ذخیره پردازش و از طریق آزمون‌های متناسب و تبیین‌کننده مسئله برای تحلیل استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش، محله امیریه است که طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت کل این محله ۲۳۳۳۱ نفر معادل ۶۳۶۵ خانوار است، حجم نمونه تحقیق از طریق فرمول کوکران و با توجه به نسبت تعداد خانوار (۳/۶) در محله امیریه، ۱۲۷ انتخاب شد. ابزار اصلی پژوهش پرسشنامه‌ای بود که روایی آن توسط هیئت رئیسه متخصصان و پایایی آن توسط ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد ($\alpha > 0.7$). این پرسشنامه شامل سه بخش، ویژگی‌های عمومی پاسخگویان، سنجش وضعیت حکم‌روایی شهری (۲۴ گویه)، سنجش تاب‌آوری (۱۴ گویه) است. اغلب

روش پژوهش تحقیقی کمی - پیمایشی و از نوع رابطه‌ای (همبستگی) است. در واقع، بر اساس طرح تحقیق، محقق در قالب تحقیق موردی (محله امیریه ناحیه ۲ منطقه ۱۱ تهران)، چگونگی توزیع متغیرهای مستقل و وابسته را بررسی می‌کند. توصیف‌ها و تحلیل‌های صورت گرفته در قسمت معرفی محدوده مورد مطالعه که باهدف شناخت بهتر مسئله صورت گرفته است، بخشی از طرح تحقیق توصیفی رساله هست. اندازه‌گیری متغیرهای مستقل حکمرانی خوب شهری و متغیر وابسته تاب‌آوری شهری و توصیف واحد تحلیل بر اساس آن‌ها یعنی توصیف مشخصه‌های حکمرانی شهری (مشارکت، اثربخشی و کارایی، شفافیت، قانونمندی، پاسخگویی و بینش راهبردی) و تأثیر آن‌ها بر مشخصه‌های تاب‌آوری شهری (اجتماعی، اقتصادی، نهادی و کالبدی) نیز بخش دیگری از طرح تحقیق توصیفی رساله هست که جملگی زمینه‌ساز انجام تحقیق رابطه‌ای می‌باشند. داده‌های موردنیاز برای انجام تحلیل‌های لازم، از گزارش‌ها و مطالعات انجام‌شده نظیر سرشماری عمومی نفوس و مسکن،

محلۀ امیریه (شکل ۳) نشان می‌دهد که کاربری‌های دبستان، دبیرستان، هنرستان، آموزش عالی، اداری، مذهبی، ورزشی، فضای سبز، تأسیسات و تجهیزات شهری، صنعتی هم از نظر سرانه شهری (به ازای هر نفر) و هم از نظر سطح (مساحت) کاربری، در وضعیت نامطلوب و نامتناسبی بوده و از سوی دیگر سایر کاربری‌های مسکونی، تجاری از این نظر در جایگاه مطلوب و مناسبی قرار گرفته‌اند که این وضعیت بیانگر عدم تعادل و ناهماهنگی بین کاربری‌های شهری در محلۀ امیریه است.

همچنین ۹۸/۶۷ درصد مالکیت کاربری ابنیه محلۀ امیریه خصوصی و تنها ۱/۰۵ درصد دولتی و ۰/۰۳ درصد وقفی است همچنین ۴۵/۲۳ درصد قابلیت مداخله پذیری زیاد و خیلی زیاد و ۰/۵۳ درصد قابلیت مداخله پذیری کمی دارند (شکل ۴).

شکل ۲: موقعیت مکانی محلۀ امیریه، منبع: شهرداری تهران، ۱۳۹۵

درصد قابل نگهداری و ۱۷/۴۹ درصد نوساز هستند و بیشترین نمای به‌کار رفته در ابنیه محلۀ امیریه سیمانی با

گویه‌ها در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت (از خیلی ضعیف (۱) تا خیلی خوب (۵)) تدوین شدند، به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی از نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

۲. ۱. محدوده مورد مطالعه

محلۀ امیریه در منطقه ۱۱ شهرداری تهران و در ناحیه ۲ قرار دارد، مساحت ناحیه ۲، ۲/۸ کیلومترمربع و درصد مساحت ناحیه ۲ به کل منطقه ۲۳/۵ درصد و مساحت معابر ۵۴۷۹۷۹ مترمربع است. از شمال به محلۀ منیریه و خیابان ابوسعید و منیریه از جنوب به خیابان بشیری و قزوین، از شرق به خیابان وحدت اسلامی و از غرب به کارگر جنوبی محدود می‌شود (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵: ۲۶).

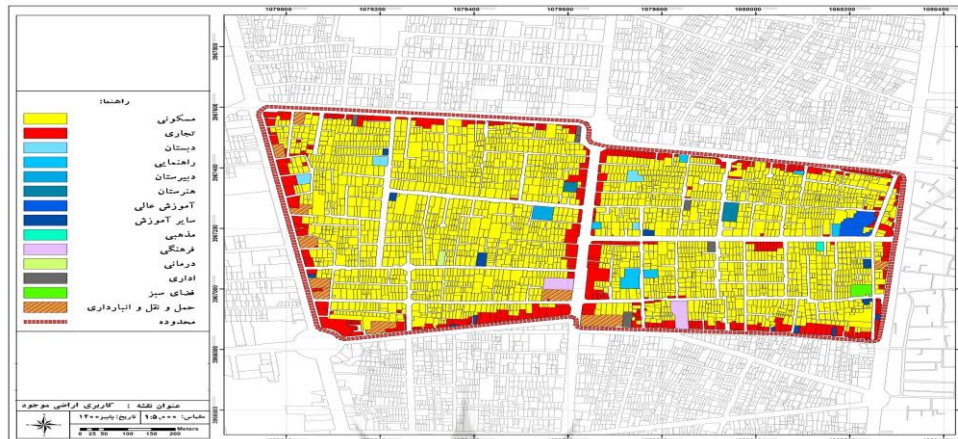
این محلۀ از نامطلوب‌ترین وضعیت کالبدی و اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی برخوردار است. نقشه کاربری اراضی

۲۱/۱۹ بناهای محلۀ امیریه در وضعیت تخریب و

۱۷/۱۱ درصد در وضعیت مرمتی قرار دارند و تنها ۳۹/۹۸

عمر دارند و در کل ۷۵/۳۸ درصد بناهای این محله عمر بالای ۵ سال و فقط ۲۵/۳۶ درصد زیر ۵ سال عمر دارند. ۶۵/۴۰ درصد محله امیریه تراکم ساختمانی ۵ تا ۱۲۰ درصد و ۳۴/۶۰ درصد از این محله تراکم ساختمانی بیش از ۱۲۰ درصد دارد.

۳۱/۴۲ درصد و کمترین نما به‌کاررفته، نمای کامپوزیت با ۲/۴ درصد است. همچنین ۳۷/۴۴ درصد از ابنیه محله امیریه فاقد نما است. اطلاعات به‌دست‌آمده نمودار (شکل ۵) بیانگر این است که ۲۴/۷۵ بناهای محله مخصوص ۱۶-۳۰ سال و ۲۵/۲۷ درصد ۱۵-۶ سال و ۲۴/۶۲ درصد بالای ۳۰ سال

شکل ۳. کاربری اراضی محله امیریه در ناحیه ۲ تهران، منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

شکل ۴. پراکنش ابنیه براساس مصالح بکار رفته در بنا محله امیریه در ناحیه ۲ تهران، منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

شکل ۵. عمر ابنیه محله امیریه در ناحیه ۲ تهران، منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

۳. یافته‌های تحقیق

بررسی خصوصیات فردی پاسخگویان در محله امیریه بر اساس یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از کل پاسخگویان ۷۰ درصد مرد و ۵۷ درصد زن، ۵۵ درصد مجرد، ۴۵ درصد متأهل و یک درصد از آنان بین ۲۰ تا ۳۰ سال، ۱۱ درصد بین ۳۰ تا ۴۰ سال، ۶۳ درصد بین ۴۰ تا ۵۰ سال سن و ۵۲ درصد بالای ۵۰ سال دارند. ۳۷ درصد دارای مدرک زیر دیپلم، ۴۳ درصد دارای مدرک دیپلم، ۴۰ درصد دارای مدرک فوق‌دیپلم، ۵ درصد دارای مدرک لیسانس و ۲ درصد دارای مدرک فوق‌لیسانس و بالاتر هستند.

یافته‌های تحلیلی

متغیر وابسته در این پژوهش تاب‌آوری خانوارهای ساکن در محله امیریه است. که بر اساس مفهوم کلی تاب‌آوری در

بخش روش‌شناسی به آن پرداخته شد در چهار بعد تاب‌آوری اجتماعی، اقتصادی، نهادی و فضای-محیطی اندازه‌گیری شد. براساس یافته‌های حاصل از پرسشنامه خانوار وضعیت کلی تاب‌آوری در محله امیریه ۸/۳۳ است که میزان تاب‌آوری در ابعاد اجتماعی ۱۱/۹۶، اقتصادی ۱۲/۲۸، نهادی ۱۳/۴۸ و بعد فضای-محیطی ۱۷/۶۶ است. متغیر مستقل در این پژوهش حکمروایی شهری است. بر اساس یافته‌های حاصل از پرسشنامه وضعیت کلی حکمروایی در محله امیریه ۷۹/۶۹ است که میزان حکمروایی شهری در ابعاد مشارکت ۸/۳۲ کارایی و اثربخشی ۲۰/۸۰، شفافیت ۸۰/۸۱، قانون‌مندی ۸۰/۹ مسئولیت و پاسخگویی ۱۰/۹، جهت‌گیری توافقی ۹/۱۵، عدالت ۶/۱۵ و بیش راهبردی ۶/۷۰ است.

جدول ۴. میزان همبستگی بین بعد مشارکت شهروندی و ابعاد تاب‌آوری در محله امیریه

مؤلفه	ضریب	اجتماعی	اقتصادی	نهادی	کالبدی - محیطی
مشارکت	همبستگی پیرسون	۰/۲۸۷	۰/۰۶۲	۰/۱۹	۰/۰۰۳
شهروندی	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۱	۰/۴۸۹	۰/۸۳۶	۰/۸۸۶
مسئولیت و پاسخگویی	همبستگی پیرسون	۰/۰۴۹	۰/۰۴۸	۰/۰۵	۰/۲۵۸
	سطح معنی‌داری	۰/۵۸۱	۰/۵۹۴	۰/۵۷۹	۰/۰۰۱
کار آیی و اثربخشی	همبستگی پیرسون	۰/۰۷۵	۰/۰۶	۰/۱	۰/۰۳۴
	سطح معنی‌داری	۰/۴۰۴	۰/۵	۰/۲۶۲	۰/۷۰۴
عدالت	همبستگی پیرسون	۰/۰۸۸	۰/۰۶۶	۰/۰۵۲	۰/۱۱۳
	سطح معنی‌داری	۰/۴۴۵	۰/۵۶۸	۰/۶۵۱	۰/۳۲۹
بیش راهبردی	همبستگی پیرسون	۰/۱۱۹	۰/۰۰۸	۰/۰۴۲	۰/۱۲۹
	سطح معنی‌داری	۰/۱۸۱	۰/۹۳	۰/۶۳۸	۰/۱۴۹
جهت‌گیری توافقی	همبستگی پیرسون	۰/۰۲۸	۰/۰۹۶	۰/۰۳۳	۰/۱۶۷
	سطح معنی‌داری	۰/۷۵۶	۰/۲۸۴	۰/۷۱	۰/۰۴۱
شفافیت	همبستگی پیرسون	۰/۲۲۱	۰/۰۸۱	۰/۰۴۵	۰/۰۴۲
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۵	۰/۱۲۰	۰/۱۴۳	۰/۵۴۲
قانون‌مداری	همبستگی پیرسون	۰/۳۰۱	۰/۱۲۰	۰/۲۳۱	۰/۰۸۲
	سطح معنی‌داری	۰/۰۱۴	۰/۰۶۲	۰/۰۰۱	۰/۲۳۱

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

رابطه‌ای می‌باشند در واقع هدف پژوهش همبستگی، شناخت الگوهای ممکن علت و معلولی میان متغیرهاست در این

اندازه‌گیری متغیرهای مستقل حکمرانی خوب شهری و متغیر وابسته تاب‌آوری شهری زمینه‌ساز انجام تحقیق

مقاله نیز در ادامه تحلیل‌های توصیفی، از آماره‌های همبستگی چند متغیره نظیر رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر برای شناخت الگوهای علت و معلولی به مفهوم هم‌تغییری میان متغیرهای مستقل و وابسته استفاده شده است. از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای سنجش نرمال بودن متغیرها استفاده شد. سطح معنی‌داری در ابعاد متغیر مستقل (حکمروایی شهری) و وابسته (تاب‌آوری شهری)، کمتر از ۵ درصد بود. بنابراین، آزمون‌های نا پارامتریک برای آزمون فرضیه‌های مرتبط با این مؤلفه‌ها استفاده شد.

نتایج به‌دست‌آمده از انجام آزمون ضریب همبستگی اسپرمن، نشان می‌دهد که بین مؤلفه مشارکت شهروندی، متغیر حکمروایی خوب شهری و میزان تاب‌آوری رابطه مثبت معناداری ($P < 0/05$) وجود دارد، به‌بیان‌دیگر هر چه

میزان بعد مشارکت شهروندی در بین شهروندان بالاتر باشد، بر میزان تاب‌آوری نیز افزوده می‌شود (جدول ۴). با توجه به (جدول ۴) در محله امیریه، بین مؤلفه‌های (مشارکت اجتماعی، شفافیت و قانون‌مداری) حکمروایی خوب شهری و مؤلفه تاب‌آوری اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، همچنین رابطه معناداری بین مؤلفه‌های (مسئولیت و پاسخگویی و جهت‌گیری توافقی) حکمروایی خوب شهری و تاب‌آوری کالبدی - محیطی وجود دارد و تأثیر قانون‌مداری بر تاب‌آوری نهادی نیز مشهود است. با بهره‌گیری از مدل رگرسیونی چندگانه توأم عوامل و شاخص‌های تأثیرگذار در میزان تاب‌آوری محله امیریه مشخص گردید. نتایج حاصله حکایت از آن اداره که رابطه بین ابعاد هشت‌گانه حکمروایی شهری و تاب‌آوری کاملاً معنادار است (جدول ۵ و ۶).

جدول ۵. خلاصه رگرسیون عوامل تأثیرگذار در میزان تاب‌آوری

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تصحیح‌شده	اشتباه معیار
۰/۷۵۵	۰/۶۰۱	۰/۵۹۰	۱۰/۹۸

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

جدول ۶. معناداری رگرسیون تاب‌آوری در آزمون ANOVA

مؤلفه‌ها	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیون	۸	۶۷۷۳/۶۵۸	۵۶/۰۹۹	۰/۰۰۱
باقیمانده	۲۹۸	۱۲۰/۷۴۶		
کل	۳۰۶			

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

با نگاهی به مقادیر B همان‌طور که از (جدول ۶) مشخص است، به ترتیب مؤلفه‌های قانون‌مندی، مشارکت، مسئولیت و پاسخگویی، شفافیت حکمروایی شهری بیشترین تأثیر را بر تاب‌آوری دارند و با توجه به سطح معنی‌داری این مؤلفه‌ها نتایج آن قابل تعمیم است اما مؤلفه‌های جهت‌گیری توافقی، عدالت و بینش راهبردی کارایی و اثربخشی تأثیر چندانی بر تاب‌آوری ندارند و با توجه به سطح معناداری آن‌ها نتایج آن قابل تعمیم نیست.

حال با استفاده از مدل برازش رگرسیونی مدل تحلیل مسیر عوامل تأثیرگذار در میزان تاب‌آوری در بین خانوارهای محله امیریه ترسیم گردید. تحلیل مسیر مشخص می‌کند که اثر هر متغیر تا چه حد مستقیم است و تا چه حد غیرمستقیم، بدین ترتیب تحلیل مسیر به طریق قابل فهم و ساده‌ای اطلاعات زیادی درباره فرایندهای آن فراهم می‌آورد. از آنجایی که تحلیل مسیر راهی برای ارزیابی میزان تناسب و همخوانی مجموعه‌ای از داده‌ها با مدل است، می‌توان با رسم نمودار مسیر و مشخص کردن مقدار B به

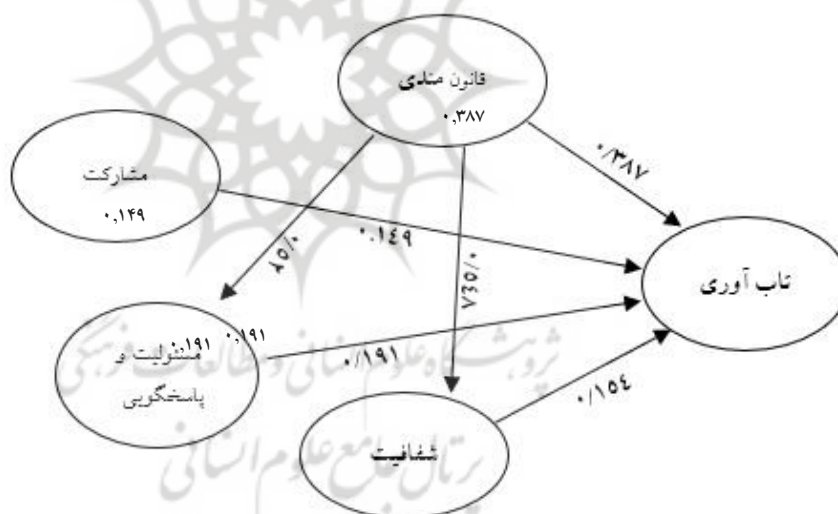

روش جبری، روی فلش‌های نشان‌دهنده رابطه علی در مدل مؤثرترین متغیر را تعیین کرد. چون در این روش کلیه متغیرهای باقی‌مانده در مدل به‌طور هم‌زمان وارد معامله می‌شوند. از این‌رو، سهم B در تمامی متغیرها مشخص می‌شود. مدل نهایی تحلیل مسیر میزان تاب‌آوری در (شکل ۵) ارائه شده است.

جدول ۷. ضرایب میزان شدت روابط میان متغیرهای مؤثر بر تاب‌آوری

سطح معناداری	t	ضرایب استاندارد شده	ضرایب غیراستاندارد		نام متغیر
			B	خطای B	
۰/۳۶۸	-۰/۹۰۲		۴/۸۷۴	-۴/۳۹۶	مقدار ثابت
۰	۳/۶۸۵	۰/۱۴۹	۰/۴۰۲	۱/۴۸۲	مشارکت
۰/۰۵۲	۱/۹۵۲	۰/۰۹۷	۰/۲۲۴	۰/۴۳۷	کارایی و اثربخشی
۰/۰۰۱	۳/۳۶۲	۰/۱۵۴	۰/۳۰۷	۱/۰۳۲	شفافیت
۰	۶/۷۴۶	۰/۳۸۷	۰/۲۹۹	۲/۰۱۴	قانون‌مندی
۰	۴/۰۸۸	۰/۱۹۱	۰/۳	۱/۲۲۷	مسئولیت و پاسخگویی
۰/۳۴۱	۰/۹۵۴	۰/۰۴۷	۰/۳۳۶	۰/۳۲۱	جهت‌گیری توافقی
۰/۹۰۵	۰/۱۱۹	۰/۰۰۶	۰/۳۱۲	۰/۰۳۷	عدالت
۰/۷۰۰	-۰/۳۸۶	-۰/۰۱۹	۰/۳۱۷	-۰/۱۲۲	بینش راهبردی

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

شکل ۵. تحلیل مسیر عوامل مؤثر بر میزان تاب‌آوری، منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

در این مدل متغیرهای مستقل که در رگرسیون چند متغیره معنادار بوده‌اند وارد شده‌اند. در رابطه با تأثیر مستقیم بعد قانون‌مندی بیشترین تأثیر با $0/۳۸۷$ و به ترتیب بعد مسئولیت و پاسخگویی با $0/۱۹۱$ ، بعد شفافیت با $0/۱۵۴$ و بعد مشارکت $0/۱۴۹$ به‌طور مستقیم در مدل وارد شده و با متغیر وابسته تاب‌آوری ارتباط دارند و در رگرسیون چند متغیره نیز معنادار بوده‌اند. (جدول ۷). در خصوص اثرات

در کل با توجه به نتایج حاصل از تحلیل مسیر می‌توان گفت که بعد قانون‌مندی بیشترین تأثیر را در میان ابعاد در تبیین میزان تاب‌آوری داشته است. به‌عبارت‌دیگر یکی از

در این مدل متغیرهای مستقل که در رگرسیون چند متغیره معنادار بوده‌اند وارد شده‌اند. در رابطه با تأثیر مستقیم بعد قانون‌مندی بیشترین تأثیر با $0/۳۸۷$ و به ترتیب بعد مسئولیت و پاسخگویی با $0/۱۹۱$ ، بعد شفافیت با $0/۱۵۴$ و بعد مشارکت $0/۱۴۹$ به‌طور مستقیم در مدل وارد شده و با متغیر وابسته تاب‌آوری ارتباط دارند و در رگرسیون چند متغیره نیز معنادار بوده‌اند. (جدول ۷). در خصوص اثرات

غیرمسئول در تصمیم‌گیری‌هاست. بدیهی است التزام به قوانین، مستلزم آگاهی شهروندان از آن‌ها و نیز پایبندی مسئولان به قانون است.

عوامل مؤثر بر تاب‌آوری شهری قوانین مربوط به نظارت و اجرا سازه‌ها و تأسیسات شهری است، وجود قوانین کارآمد، رعایت عادلانه چهارچوب‌های قانونی در نظارت و اجرا سازه‌ها و تأسیسات شهری و مداخله نکردن افراد

جدول ۸. مجموع اثرات مستقیم و غیرمستقیم میزان تاب‌آوری

متغیر	اثرات مستقیم	اثرات غیرمستقیم	کل
قانون‌مندی	۰/۳۸۷	۰/۵۴۸	۰/۷۴۰
مشارکت	۰/۱۴۹	۰	۰/۱۴۹
مسئولیت و پاسخگویی	۰/۱۹۱	۰/۵۲۸	۰/۷۱۹
شفافیت	۰/۱۵۴	۰	۰/۱۵۴

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۹

۴. بحث و نتیجه‌گیری

اجتماعی با تغییرات محیطی انطباق می‌یابند، تعدادی از اعضای جامعه در اثر مصیبت‌های وارده کمتر تأثیرپذیر هستند و بعضی‌ها بیشتر. در این شرایط حکمروایی خوب شهری با ایجاد شرایط مساعد به‌منظور توانا کردن گروه‌های آسیب‌پذیر اجتماعی می‌تواند باعث ارتقای تاب‌آوری اجتماعی شود، آموزش مهارت‌ها و ارتباطات اجتماعی منجر به بازسازی سریع‌تر جامعه آسیب‌دیده می‌گردد. همچنین براساس یافته پژوهش در محله امیریه رابطه معناداری بین مؤلفه‌های (مسئولیت و پاسخگویی و جهت‌گیری توافقی) حکمروایی خوب شهری و تاب‌آوری کالبدی - محیطی وجود دارد، شهرداری نقشی کلیدی در جامعه بازی می‌کند و مسئولیت نگهداری و توسعه زیرساخت‌ها را بر عهده شهرداری است، پاسخگو بودن شهرداری‌ها نقش اساسی در مرمت بافت فرسوده، تأثیر قابل‌توجهی افزایش تاب‌آوری کالبدی-فضایی دارد، یکی از مهم‌ترین معضلات محله امیریه بافت‌های ناکارآمد و فرسوده است. در نتیجه یافته‌های این پژوهش با نتایج تحقیقات ملکی و همکاران (۱۳۹۷) و لطفی و همکاران (۱۳۹۷) تا حدودی همخوانی دارد. مشکلات عدیده‌ای که فرسودگی بافت در ابعاد مختلف برای مدیریت شهری و مسئولان پیش آورده، ابتدا از نظر فرسودگی کالبدی و نارسایی ابتدایی‌ترین زیرساخت‌های

محله امیریه که در منطقه ۱۱ شهرداری تهران واقع شده است، یکی از قدیمی‌ترین مناطق تهران است که به دلیل فشرده‌گی بافت و وجود کاربری‌های مسکونی و تجاری و اداری از تراکم جمعیتی نیز برخوردار است؛ آسیب‌پذیری بالای ناشی از فرسودگی بافت؛ مقاومت پایین مصالح به‌کاررفته در نمای ابنیه؛ مقاومت پایین اسکلت بناهای ساخته‌شده و وجود بناهای با قدمت ۱۰۰ ساله در محله موردنظر و کیفیت نامناسب ابنیه موجود در محله که به دهه‌های ۶۰ تا ۷۰ برمی‌گردد، موجب آسیب‌پذیری بالای این محله در مواقع بحران شده است لذا به بررسی نقش حکمروایی خوب شهری در تاب‌آوری این محله پرداختیم یافته‌های پژوهش نشان داد که در محله امیریه، بین مؤلفه‌های (مشارکت اجتماعی، شفافیت و قانون‌مداری) حکمروایی خوب شهری و مؤلفه تاب‌آوری اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در تبیین این نتیجه می‌توان گفت که محله امیریه از تراکم جمعیتی بالایی برخوردار است، وجود گروه‌های اجتماعی با شرایط اجتماعی، اقتصادی و میزان آسیب‌پذیری متفاوت در این محله به این معنا است که تاب‌آوری گروه‌های اجتماعی نسبت به یک‌دیگر متفاوته است. تاب-آور اجتماعی شامل شرایطی است که افراد و گروه‌های

کاستی‌های مدیریت شهری بوده به بروز مشکلات بسیاری انجامیده است. دامنه فرسودگی برخی از این محله به گونه‌ای است که با وقوع یک زلزله متوسط، وقوع فاجعه دور از انتظار نیست.

تقدیر و سیاست‌گذاری

بنا به اظهار نویسنده مسئول، پژوهش حاضر برگرفته از رساله دکتری علیرضا استاد محمودنیا، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات است، و فاقد حامی مالی می‌باشد.

شهری ناشی می‌شود. در پی آن، جابجایی جمعیت و جایگزین شدن جمعیت مهاجر و ناهمگن، و به‌طورکلی جایگزین شدن اقشار نازل اجتماعی در این محله‌ها که گسترش ناهنجاری‌های مختلفی از قبیل ناهنجاری‌های اجتماعی، مشکلات فرهنگی و گاه مشکلات سیاسی، از پیامدهای عمده‌ای هستند که همگی در فرسودگی و ناکارآمدی بافت‌های فرسوده شهری ریشه‌دارند. بی‌توجهی چندین ساله به این محله مثلاً عدم اتخاذ سیاست‌هایی که به سرمایه‌گذاری برای نوسازی و رونق این بافت‌ها بی‌انجامد، با عنایت به امکان‌های بالقوه بسیار وسیع این محله ازجمله‌ی

فهرست منابع

- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵. سالنامه آماری، درگاه ملی آمار، سرشماری نفوس و مسکن.
- اطلس کلاشهر تهران، ۱۳۹۰. سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
- لطفی، حیدر، مفرح، مجتبی، آفتاب، احمد، معنون، علی، ۱۳۹۷. "نقش حکم‌روایی مطلوب شهری در افزایش تاب‌آوری سکونتگاه‌های غیر رسمی در ایران (مطالعه موردی: کلان‌شهر تبریز)"، *جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)*، شماره ۲، دوره ۸، صص ۲۰۹-۲۲۴.
- ملکی، سعید، آروین، محمود، بذرافکن، شهرام، ۱۳۹۷. "بررسی نقش الگوی حکم‌روایی خوب شهری در تحقق شهر تاب‌آور (مطالعه موردی: شهر اهواز)"، *دانش شهرسازی*، دوره ۲، شماره ۴، صص ۱-۱۸.
- Badach, J., & Dymnicka, M., 2017. Concept of 'Good Urban Governance' and Its Application in Sustainable Urban Planning. IOP Conference Series: *Materials Science and Engineering*, 245, 082017. doi:10.1088/1757-899X/245/8/082017
- Bixler, R. P., Lieberknecht, K., Atshan, S., Zutz, C. P., Richter, S. M., & Belaire, J. A., 2020. Reframing urban governance for resilience implementation: The role of network closure and other insights from a network approach. *Cities*, 103, doi:https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102726
- Bouckaert, G., & Van de Walle, S., 2003. Comparing Measures of Citizen Trust and User Satisfaction as Indicators of 'Good Governance': Difficulties in Linking Trust and Satisfaction Indicators. *International Review of Administrative Sciences* - INT REV ADM SCI, 69, 329-343. doi:10.1177/0020852303693003
- De La Fabián, R., 2020. Resilience and Sovereignty in the Context of Contemporary Biopolitics. *Critical Times*, 3(3), 327-357. doi:10.1215/26410478-8662272
- Jabareen, Y. 2013. Planning the resilient city: Concepts and strategies for coping with climate change and environmental ; risk. *Cities*, (31): 220-229.
- McCall, M. K., & Dunn, C. E., 2012. Geo-information tools for participatory spatial planning: Fulfilling the criteria for 'good' governance? *Geoforum*, 43(1), 81-94. doi:https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2011.07.007

- Moreno-Pires, S., & Fidélis, T., 2012. A proposal to explore the role of sustainability indicators in local governance contexts: The case of Palmela, Portugal. *Ecological Indicators*, 23, 608-615. doi:https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2012.05.003
- Nations, U., 2015. Sendai framework on disaster risk reduction 2015–2030 UN Office for disaster risk reduction. New York: United Nations.
- Nijkamp, P., 2008. XXQ Factors for sustainable urban development: A systems economics view. *Romanian Journal of Regional Science*, 2, 1-34.
- Puppim de Oliveira, J. A., Doll, C. N. H., Balaban, O., Jiang, P., Dreyfus, M., Suwa, A., Dirgahayani, P., 2013. Green economy and governance in cities: assessing good governance in key urban economic processes. *Journal of Cleaner Production*, 58, 138-152. doi:https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.07.043
- Sajjad, M., Chan, J. C. L., & Chopra, S. S., 2021. Rethinking disaster resilience in high-density cities: Towards an urban resilience knowledge system. *Sustainable Cities and Society*, 69, 102850. doi:https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.102850
- Shamsuddin, S., 2020. Resilience resistance: The challenges and implications of urban resilience implementation. *Cities*, 103, 102763. doi:https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102763
- Shen, L.-Y., Jorge Ochoa, J., Shah, M. N., & Zhang, X., 2011. The application of urban sustainability indicators – A comparison between various practices. *Habitat International*, 35(1), 17-29. doi:https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2010.03.006
- Speer, J., 2012. Participatory Governance Reform: A Good Strategy for Increasing Government Responsiveness and Improving Public Services? *World Development*, 40(12), 2379-2398, doi:https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2012.05.034
- Stewart, K., 2006. Designing good urban governance indicators: The importance of citizen participation and its evaluation in Greater Vancouver. *Cities*, 23(3), 196-204. doi:https://doi.org/10.1016/j.cities.2006.03.003
- Tafkari, A., & Warsi, H. R., 2019. Investigating the growth pattern of cities around the metropolis of Tehran with emphasis on government policies on urban land; Case study: Damavand city, *Geography and planning*, 24 (73), 95-120.
- Tall, A., & Brandon, C. J., 2019. The World Bank Group's Action Plan on Climate Change Adaptation and Resilience: Managing Risks for a More Resilient Future. *The World Bank*, 1-72.
- Therrien, M.-C., Usher, S., & Matyas, D., 2020. Enabling strategies and impeding factors to urban resilience implementation: A scoping review. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 28(1), 83-102. doi:https://doi.org/10.1111/1468-5973.12283
- UN-HABITAT., 2002. *The Global Campaign on Urban Governance*. Concept paper, 2nd Edition, Nairobi.
- UNDP, 1997, Defining Core Characteristics of Good Governance, United Nations Development Programme, Management Development and Governance Division, *Strengthening Capacity for People-Centred Development*, UNDP, New York.

**Explaining of the Role of Good Governance in Urban Resilience
(Case study: Amirieh Neighborhood, District 2, Region 11 of Tehran)**

Alireza Ostad Mahmoudniya, Ph.D Student, Geography and Urban Planning Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Research Sciences Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Yousefali Ziyari^{*1}, Associate Professor, Geography and Urban Planning Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Rahim Sarvar, Professor, Geography and Urban Planning Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Research Sciences Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 1 August 2021

Accepted: 7 October 2021

Abstract

The purpose of this research is to achieve a conceptual model to estimate the comparing rate of good governance and resilience, moreover to find a relationship between good urban governance and resilience indicators and variables, and finally to determine their amount of feasibility. The method of this research is quantitative-scaling and correlational type. The main tool for this research is a questionnaire. Its justifiability is confirmed by a specialist board and its reliability is confirmed by Cronbach's alpha ($\alpha > 0.7$). This questionnaire consists of three parts: the responders' general characteristics, urban governance condition measurement (24 items), and resilience measurement (14 items). Statistical society of this research is chosen from Amirieh neighborhood families. Amirieh is in 11th district of Tehran municipality, in the central part of Tehran metropolis. Research sample size is calculated by Cochran formula according to the number of families in Amirieh neighborhood. Multiple Regression model is used along with effective factors and indicators, to explain the effectiveness of each eight elements of urban governance on resilience. The results show that the following indicators: lawfulness, participation, responsibility, responsiveness, and transparency of urban governance have the most effect on resilience. According to the significance level of these indicators the result can be generalized whereas agreed orientation, justice, strategic insight, proficiency, and effectiveness don't have much effect on resilience, and according to their significance level the results are not generalizable.

Keywords: Good urban governance, Urban resilience, Amirieh neighborhood, Tehran.

^{*1} Corresponding Author: email: y.ziari@yahoo.com

To cite this article:

Ostad Mahmoudniya, A., Ziyari, Y., and Sarvar, R. (2021), Explaining of the Role of Good Governance in Urban Resilience (Case study: Amirieh Neighborhood, District 2, Region 11 of Tehran), Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas, 3(7), 141-157. Doi:10.52547/gsma.2.3.141